

Ilmiy amaliy jurnal

№ 7 (9)
2026

YANGI O'ZBEKISTON IQTISODIYOTI

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI
O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI

YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI

7

ISBN 978-9943-5256-3-4

Toshkent – 2026

MUNDARIJA

Umarov A.T. Mintaqalarni barqaror rivojlantirish strategiyasini shakllantirishning konseptual asoslari..... **7**

Хошимов П.З., Эгамназарова Г.Ш. Ўзбекистонда атроф-муҳитни муҳофаза қилишнинг иқтисодий ва ҳуқуқий асослари..... **13**

Raxmatova F.Y. To‘qimachilik sanoatida yashil investitsiyalar va resurs samaradorligini oshirish yo‘nalishlari..... **19**

Ergasheva A.F. Milliy hunarmandchilik brendlarini ilgari surishda raqamli marketing vositalaridan foydalanish..... **22**

Rahimova N.A. Inson resurslarini boshqarishda Big Data va HR analitikaning samarodorlikka ta’siri..... **25**

Эгамназарова Г.Ш. Аҳоли ўсишининг CO_2 эмиссияси, ресурслар истеъмоли ва уларнинг иқтисодий барқарорликка таъсири..... **28**

Хасанов У.Ю. Кибержиноят рискларини бошқариш амалиётининг концептуал асосларининг ривожланиши..... **33**

Алимухамедов Ш.Р. Божхона тўловларини ундиришда божхона қийматини аниқлашнинг ўрни..... **38**

Сапаров И.Х. Маҳаллий бюджетлар харажатлари ижросининг самарадорлигини ошириш масалалари (Тошкент вилояти мисолида)..... **43**

Shaydulov Sh.Sh. Surxondaryo viloyatida elektron tijorat rivojlanishiga ta‘sir etuvchi omillar tahlili **57**

Abdulxakimov Z.T. Dunyo zargarlik sanoatini rivojlanishining bugunki kundagi xolati..... **60**

Ibragimova G.S. Ta’lim sifatini oshirishda boshqaruv tizimining iqtisodiy samaradorligini rivojlantirish..... **65**

Davronova N., Abdulxakimov Z.T. Kaydzen konsepsiyasining nazariy va uslubiy asoslari..... **69**

Isaqov A.T. Fermer xo‘jaliklarida agroresurslardan foydalanish samaradorligini oshirish istiqbollarini prognozlash..... **73**

Berdimurodov U.S. Agrosanoat majmuasida klaster tizimini tashkil etish va rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari..... **76**

Хусанбоева Т.М. Цели и задачи преподавания экономических дисциплин в системе высшего образования..... **82**

Alimov N.H. Global adolat kodeksi va global adolat reytingini (indeksini) joriy qilish yo‘llari..... **86**

Umurzaqova I.S. “Investitsiyalar taqsimoti va samaradorlik paradoksi: O‘zbekiston tarmoqlari misolida stoxastik chegara (SFA) va kvadrant tahlili”..... **92**

Safarova Y.A. Iqtisodiy o‘sishning infratuzilmaviy omillarining ta’sir mexanizmlarini baholash.... **101**

Eshqulova N.N. Mamlakat makroiqtisodiy barqarorligini ta’minlashda eksport va importning geografik diversifikatsiyasining ahamiyati..... **108**

Nabiyev A.K. O‘zbekistonda raqobatchilik muhitini shakllantirish va monopoliyaga qarshi qonunchilik..... **115**

Ketmanov A.M. Kichik biznesni moliyaviy resurslarni shakllantirish yo‘nalishlari..... **121**

Мурадов Б.А. Жаҳон мамлакатларида темир йўл транспортини инновацион ривожлантириш тажрибаси..... **125**

Jo‘rayeva M.Z. O‘zbekiston mintaqalarida yashil investitsiyalar va barqaror rivojlanish o‘rtasidagi bog‘liqlik tahlili..... **131**

Qodirov H.M. Adir hududi ekotizimlarini boshqarishda intensiv sug‘orish tizimini joriy etish..... **136**

Jo‘rayeva M.A. Kichik biznes subyektlariga jalb etilgan investitsiyalarni raqobatbardoshlik transmissiya mexanizmi va uni baholash uslubiyoti (Andijon viloyati misolida)..... **143**
Muhsinova F.A. Raqamli texnologiyalarning inson resurslarini boshqarishdagi o‘rni va innovatsion yondashuvning nazariy jihatlari..... **151**
Kamoldinova N.A. Kichik biznesda ayollar bandligining ahamiyati..... **157**
Xamrayeva S.I. Raqamli iqtisodiyot sharoitida xalqaro savdoning transformatsiyasi va iqtisodiy rivojlanishga ta’siri..... **161**
Dadaboyeva M.M. Andijon viloyatida kichik biznes eksportining hozirgi holati va rivojlanish tendensiyalari..... **166**
Xakkulov A.U. Tijorat banklarida foiz risklarini baholashning nazariy va metodologik asoslari..... **171**
Allasheva N.A. Zamonaviy globallashuv sharoitida moliyaviy risklar va ularni boshqarish strategiyalari..... **179**
Atoyev N.R. Yangi industrial mamalakatlar: Chili va Singapur modeli tahlili va ularni O‘zbekistonda qo‘llash imkoniyatlari..... **182**
Yangiboev R.B. O‘zbekiston bank tizimi likvidliligiga ta’sir etuvchi omillarining empirik tahlili.... **190**
Nazarov J.R. Yashil iqtisodiyot: O‘zbekistonning barqaror kelajagiga yo‘l..... **198**
Qo‘zieva N.N. Tijorat banklarida mijozlar bazasini shakllantirishning nazariy asoslari..... **202**
Wang Jiahao Исследование по вопросам совместного развития индустрии электронной коммерции между Пекином и Ташкентом в рамках «Цифрового Шелкового пути»..... **207**
Qurbanov U.E. O‘zbekiston Respublikasi hududlari kesimida aholi daromadlarining iqtisodiy tahlili..... **216**
Abduvaxidova N.A. O‘zbekistonda barqaror turizmni rivojlantirishda raqamli texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar..... **221**
Murodov O.U. Sanoat korxonalarida resurslardan samarali foydalanish jarayoniga ta’sir etuvchi omillar..... **225**
Xasanov S.Q. “To‘qimachilik sanoati korxonalari raqobatbardoshligini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari..... **229**
Kabilov O.X. Paxta va g‘alla urug‘liklarini tayyorlovchi korxonalar faoliyatiga ta’sir etuvchi omillar **234**
Pirmanov O.B. Oliy ta’lim tizimi raqamli ekotizimini shakllantirishdagi tizimli muammolar va boshqaruvdagi uzilishlar tahlili..... **238**

UDK: 330.322

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIGA JALB ETILGAN INVESTITSIYALARNI RAQOBATBARDOSHLIK TRANSMISSIYA MEXANIZMI VA UNI BAHOLASH USLUBIYOTI (ANDIJON VILOYATI MISOLIDA)

КОНКУРЕНТОСПОСОБНЫЙ МЕХАНИЗМ ПЕРЕДАЧИ ИНВЕСТИЦИЙ, ПРИВЛЕКАЕМЫХ К МАЛОМУ БИЗНЕСУ, И МЕТОД ЕГО ОЦЕНКИ (НА ПРИМЕРЕ РЕГИОНА АНДИДЖАН)

COMPETITIVE TRANSMISSION MECHANISM OF INVESTMENTS ATTRACTED TO SMALL BUSINESSES AND ITS ASSESSMENT METHOD (ON THE EXAMPLE OF ANDIJAN REGION)

Jo‘rayeva Moxinur Axmadjon qizi
Qo‘qon universiteti Andijon filiali mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada kichik biznes subyektlariga jalb etilgan investitsiyalarning raqobatbardoshlik jarayoni uch bo‘g‘inli transmissiya zanjiri (investitsiya → mahsulot → eksport) ko‘rinishida modellashtirishgan va Andijon viloyatining 16 ta tumani kesimida sinovdan o‘tkazilgan. Har bir bo‘g‘in uchun alohida samaradorlik koeffitsiyenti hisoblangan hamda uchta ko‘rsatkichni birlashtiruvchi investitsion-raqobatbardoshlik integral indeksi (IRRI) ishlab chiqilgan. Tahlil natijalariga ko‘ra tumanlar o‘rtasidagi transmissiya samaradorligi qirq barobardan ortiq farqlanadi, bu esa investitsiya hajmining o‘zi raqobatbardoshlik ni kafolatlamasligini, uning tarmoq va hududiy yo‘nalishi hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. Aniqlangan kamchiliklar asosida uch bosqichli (loyiha oldi, joriy monitoring, yakuniy) baholash mexanizmi taklif etilgan va Andijon viloyati kichik biznesini rivojlantirishning 2026–2030-yillarga mo‘ljallangan investitsiya dasturi ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: investitsiya, raqobatbardoshlik , transmissiya zanjiri, integral indeks, hududiy tahlil, baholash mexanizmi, kichik biznes, eksport, monitoring, Andijon viloyati.

В статье процесс превращения инвестиций, привлечённых субъектами малого бизнеса, в конкурентоспособность смоделирован в виде трёхзвенной трансмиссионной цепи (инвестиции → продукция → экспорт) и апробирован в разрезе 16 районов Андижанской области. Для каждого звена рассчитан отдельный коэффициент эффективности, а также разработан интегральный индекс инвестиционной конкурентоспособности (IRRI), объединяющий три показателя. Результаты анализа показывают, что эффективность трансмиссии между районами различается более чем в сорок раз, что свидетельствует о том, что сам объём инвестиций не гарантирует конкурентоспособности, а решающее значение имеет их отраслевая и территориальная направленность. На основе выявленных недостатков предложен трёхэтапный (предпроектный, текущий мониторинг, итоговый) механизм оценки, а также разработана инвестиционная программа развития малого бизнеса Андижанской области на 2026–2030 годы.

Ключевые слова: инвестиции, конкурентоспособность, трансмиссионная цепь, интегральный индекс, территориальный анализ, механизм оценки, малый бизнес, экспорт, мониторинг, Андижанская область.

This article models the process by which investments attracted by small business entities are transformed into competitiveness as a three-link transmission chain (investment → output → export) and tests it across the 16 districts of Andijan region. A separate efficiency coefficient is calculated for each link, and an integral investment-competitiveness index (IRRI) combining the three indicators

is developed. The analysis shows that transmission efficiency varies by more than fortyfold across districts, indicating that investment volume alone does not guarantee competitiveness — its sectoral and territorial direction is decisive. Based on the identified shortcomings, a three-stage (pre-project, current monitoring, final) evaluation mechanism is proposed, along with an investment development program for Andijan region’s small business sector for 2026–2030.

Keywords: investment, competitiveness, transmission chain, integral index, territorial analysis, evaluation mechanism, small business, export, monitoring, Andijan region.

Kichik biznes subyektlariga jalb etilgan investitsiyalarning pirovard maqsadi ularning bozordagi raqobatbardoshligini mustahkamlashdan iborat. Investitsiya hududga kirib kelgan paytdan boshlab uzluksiz iqtisodiy zanjirni harakatga keltiradi: dastlab u asosiy vositalarni yangilash va ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish uchun sarflanadi, so‘ngra bu quvvatlar real sanoat mahsulotiga aylanadi, oxir-oqibatda esa yaratilgan mahsulot ichki va tashqi bozorlarda sotiladi. Amaldagi baholash amaliyoti odatda investitsiyaning faqat hajmiy ko‘rsatkichlariga tayanadi va uning raqobatbardoshlik samaradorligini o‘lchamaydi, bu esa katta hajmdagi mablag‘ kam natija berishi mumkinligini yashiradi [1].

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, hududiy investitsiya siyosati amaliyotida ko‘pincha investitsiya hajmining o‘zi muvaffaqiyat mezoni sifatida qabul qilinadi, holbuki katta hajmdagi mablag‘ past samaradorlik bilan ham sarflanishi mumkin. Bunday uslubiy kamchilik investitsiya resurslarini noto‘g‘ri yo‘naltirish xavfini keltirib chiqaradi va hududlar o‘rtasidagi rivojlanish tafovutini kengaytiradi. Shu sababli investitsiyaning har bir bosqichda qanday natijaga aylanishini kuzatib boruvchi, hududiy xususiyatlarni hisobga oluvchi va amaliy boshqaruv qaroriga bevosita bog‘langan baholash mexanizmini ishlab chiqish nazariy va amaliy ahamiyatga ega [2].

Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirishning iqtisodiy o‘sish bilan bog‘liqligini H.T.T. Le, T.T. Nguyen va H.T.T. Tran [6] 2022-yilgi tadqiqotida chuqur o‘rgangan bo‘lib, ular kichik biznesni moliyalashtirish rolining biznes muhitini rivojlantirish va iqtisodiy o‘sishga ta’sirini rivojlanayotgan iqtisodiyotlar misolida empirik jihatdan asoslashgan. Ularning xulosasiga ko‘ra moliyalashtirishning o‘zi emas, balki uning ishlab chiqarish va eksport natijalariga aylanish samaradorligi asosiy ahamiyatga ega, bu esa mazkur tadqiqotda transmissiya zanjirini alohida bo‘g‘inlarga ajratib o‘rganish zarurligini nazariy jihatdan qo‘llab-quvvatlaydi.

Rivojlangan va rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda kichik biznesni moliyalashtirish farqlarini M.R. Keffala [5] 2025-yilgi tadqiqotida qiyosiy tahlil qilib, rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda moliyaviy resurslarning ishlab chiqarish natijalariga aylanish darajasi rivojlangan iqtisodiyotlarga nisbatan sezilarli darajada past va notekis ekanligini ko‘rsatgan. Ushbu xulosa Andijon viloyati tumanlari o‘rtasida kuzatilgan transmissiya samaradorligidagi keskin tafovutni nazariy jihatdan izohlaydi.

Hududlar o‘rtasidagi raqobatbardoshlik ni yagona ko‘rsatkichda ifodalash uslubiyotini L. Dijkstra, P. Annoni va K. Kozovska [3] Yevropa Ittifoqining hududiy raqobatbardoshlik indeksiga bag‘ishlangan tadqiqotida ishlab chiqib, turli o‘lchov birligiga ega ko‘rsatkichlarni minimal-maksimal usulda normallashtirish va tortilgan yig‘indi orqali yagona integral indeksga birlashtirish metodologiyasini asoslashgan. Ushbu metodologik yondashuv mazkur tadqiqotda ishlab chiqilgan investitsion-raqobatbardoshlik integral indeksining uslubiy asosini tashkil etadi [4].

Yuqorida ko‘rib chiqilgan tadqiqotlar kichik biznesni moliyalashtirish samaradorligi va hududiy raqobatbardoshlik ni o‘lchash uslubiyotining nazariy asoslarini yaratgan bo‘lsa-da, investitsiyaning raqobatbardoshlik jarayonini bosqichma-bosqich transmissiya zanjiri ko‘rinishida modellashtirib, uni hududiy integral indeks bilan birlashtiruvchi tadqiqotlar hozircha yetarli emas, bu esa mazkur maqola mavzusining ilmiy dolzarbligini belgilaydi.

Tadqiqot ikki bosqichli tahlil mantig‘iga asoslanadi: birinchi bosqichda mavjud holat miqdoriy jihatdan diagnostika qilinsa, ikkinchi bosqichda aniqlangan muammolarni bartaraf etuvchi mexanizm ishlab chiqiladi. Bunday yondashuv sof tavsiflovchi tahlildan farqli o‘laroq, tahlil natijalarini bevosita amaliy takliflarga bog‘lash imkonini beradi.

Tadqiqotda Andijon viloyatining barcha 16 ta tumani va shahri kesimida 2025-yil rasmiy statistik ma’lumotlaridan foydalanilgan. Investitsiyaning raqobatbardoshlik jarayoni uch bo‘g‘inli transmissiya zanjiri ko‘rinishida modellashtirishgan, unda har bir bo‘g‘in uchun alohida samaradorlik koeffitsiyenti hisoblangan. So‘ngra uchta asosiy ko‘rsatkichni, ya’ni investitsiya, mahsulot va eksport hajmini birlashtiruvchi integral indeks minimal-maksimal normallashtirish usuli orqali qurilgan. Tadqiqotning ikkinchi qismida amaldagi baholash mexanizmidagi kamchiliklar tizimlashtirilib, ularni bartaraf etuvchi uch bosqichli baholash tizimi va aniq mezonlar ishlab chiqilgan. Yakuniy qismda esa transmissiya samaradorligi va bazaviy ko‘rsatkichlar asosida 2026–2030-yillarga mo‘ljallangan investitsiya dasturining maqsadli ko‘rsatkichlari hisoblangan [7].

Investitsiyaning raqobatbardoshlik jarayonini uch bo‘g‘inli transmissiya zanjiri ko‘rinishida ifodalash mumkin. Birinchi bo‘g‘in investitsiyaning ishlab chiqarish salohiyatiga, ikkinchi bo‘g‘in ishlab chiqarish salohiyatining real mahsulotga, uchinchi bo‘g‘in esa mahsulotning eksportga aylanishini aks ettiradi:

$$I \rightarrow Q \rightarrow E$$

bu yerda I — kichik biznes subyektlariga jalb etilgan investitsiyalar hajmi, Q — ular tomonidan ishlab chiqarilgan jami mahsulot hajmi, E — eksport hajmi. Andijon viloyati tumanlari kesimidagi bazaviy ko‘rsatkichlar 1-jadvalda keltirilgan [7].

Investitsiya hajmi bo‘yicha Buloqboshi tumani 5868,6 mlrd. so‘m bilan yetakchilik qiladi, biroq uning eksporti atigi 20,9 mln. dollarni tashkil etadi, holbuki Shahrixon tumani olti barobar kam, ya’ni 1058,8 mlrd. so‘m investitsiya bilan 161,9 mln. dollar eksport qiladi. Bunday nomutanosiblik investitsiyaning o‘zi raqobatbardoshlik ni kafolatlamasligini, balki uning qanday sarflanishi va qaysi tarmoqqa yo‘naltirilishi hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini isbotlaydi [8].

1-jadval

Andijon viloyati tumanlari kesimida kichik biznes subyektlariga jalb etilgan investitsiyalar, sanoat mahsuloti va eksport hajmi, 2025-yil

Tuman	Investitsiya, mlrd. so‘m	Sanoat mahsuloti, mlrd. so‘m	Eksport, mln. dollar
Andijon shahri	4135,1	5196,8	145,0
Andijon tumani	4514,7	2230,0	73,2
Asaka	0,0	1511,9	738,0
Baliqchi	1681,7	3362,2	85,0
Bo‘ston	1065,9	815,6	29,6
Buloqboshi	5868,6	767,9	20,9
Izboskan	1011,8	2069,8	35,0
Jalaquduq	1075,9	2700,7	56,1
Marhamat	1668,0	1753,5	25,9
Oltinko‘l	1710,3	1392,0	87,1
Paxtaobod	1220,5	593,8	44,6
Qo‘rg‘ontepa	1216,4	2486,7	39,8
Shahrixon	1058,8	2989,1	161,9
Ulug‘nor	934,3	1196,4	34,0
Xonobod shahri	937,6	1629,3	6,3
Xo‘jaobod	1287,4	2719,5	121,8

Manba. Muallif tomonidan stat.uz ma’lumotlari asosida shakllantirilgan.

Tumanlar o‘rtasidagi bu tafovutlarni tizimli tushunish uchun transmissiya zanjirining har bir bo‘g‘ini uchun alohida samaradorlik koeffitsiyenti hisoblanadi. Birinchi koeffitsiyent investitsiyaning mahsulotga aylanish darajasini ko‘rsatadi:

$$k_1 = Q / I$$

Ikkinchi koeffitsiyent mahsulotning eksportga aylanish darajasini o‘lchaydi:

$$k_2 = (E / Q) \times 1000$$

Uchinchi, yakuniy koeffitsiyent esa investitsiyaning bevosita eksportga aylanish samaradorligini, ya’ni butun zanjirning umumlashgan natijasini ifodalaydi:

$$k_3 = (E / I) \times 1000$$

Andijon viloyati tumanlari bo‘yicha hisoblangan transmissiya samaradorligi ko‘rsatkichlari 2-jadvalda keltirilgan [9].

Shahrixon tumani yakuniy transmissiya koeffitsiyenti bo‘yicha 152,91 ko‘rsatkich bilan barcha tumanlardan ustun turadi, Xo‘jaobod tumani esa 94,61 ko‘rsatkich bilan ikkinchi o‘rinda. Buloqboshi tumani, aksincha, investitsiya hajmi bo‘yicha birinchi o‘rinda tursa ham, uning yakuniy transmissiya koeffitsiyenti atigi 3,56 ni tashkil etadi. Shahrixonning 152,91 ko‘rsatkichi Buloqboshining 3,56 ko‘rsatkichidan qirq barobardan ortiq katta bo‘lib, bu bir xil miqdordagi investitsiya turli tumanlarda mutlaqo boshqacha natija berishini isbotlaydi [10].

2-jadval

Andijon viloyati tumanlarida investitsiyaning raqobatbardoshlik transmissiya samaradorligi, 2025-yil

Tuman	Mahsulot/investitsiya (k1)	Eksport/mahsulot (k2)	Eksport/investitsiya (k3)
Andijon shahri	1,26	27,90	35,07
Andijon tumani	0,49	32,83	16,21
Asaka	—	488,13	—
Baliqchi	2,00	25,28	50,54
Bo‘ston	0,77	36,29	27,77
Buloqboshi	0,13	27,22	3,56
Izboskan	2,05	16,91	34,59
Jalaquduq	2,51	20,77	52,14
Marhamat	1,05	14,77	15,53
Oltinko‘l	0,81	62,57	50,93
Paxtaobod	0,49	75,11	36,54
Qo‘rg‘ontepa	2,04	16,01	32,72
Shahrixon	2,82	54,16	152,91
Ulug‘nor	1,28	28,42	36,39
Xonobod shahri	1,74	3,87	6,72
Xo‘jaobod	2,11	44,79	94,61

Manba. Muallif tomonidan hisoblangan.

Har bir tumanning umumiy investitsion-raqobatbardoshlik holatini yagona ko‘rsatkichda ifodalash uchun integral indeks ishlab chiqildi. Avval har bir ko‘rsatkich minimal-maksimal usulda nol bilan bir oralig‘iga normallashtiriladi:

$$x_{or} = (x - x_i) / (x_{ax} - x_i)$$

Normallashtirilgan qiymatlar asosida investitsion-raqobatbardoshlik integral indeksi (IRRI) quyidagi formula bilan hisoblanadi [11]:

$$IRRI = 0,25 \cdot I_{or} + 0,35 \cdot Q_{or} + 0,40 \cdot E_{or}$$

Vaznlar mahsulot va ayniqsa eksport ko‘rsatkichlariga nisbatan yuqoriroq ahamiyat berish orqali indeksni faqat hajmga emas, transmissiya natijasiga yo‘naltirilgan holda shakllantiradi. Hisoblangan integral indeks qiymatlari va tumanlar reytingi 3-jadvalda keltirilgan.

Andijon shahri 0,588 ko‘rsatkich bilan reytingda birinchi o‘rinni egallaydi, chunki u ham yuqori investitsiya, ham katta sanoat mahsuloti, ham salmoqli eksportni birlashtiradi. Yuqori klasterga indeksi 0,266 dan ortiq bo‘lgan olti tuman kiradi, ularning o‘rtacha integral indeksi 0,375 ni tashkil etadi. O‘rta klasterda bu ko‘rsatkich 0,179 ga, past klasterda esa atigi 0,069 ga teng bo‘lib, yuqori va past klaster o‘rtasidagi farq besh yarim barobardan ortiqni tashkil etadi. Bu viloyat ichida investitsion-raqobatbardoshlik salohiyatining nihoyatda notekis taqsimlanganini ko‘rsatadi. Alohida e’tiborga molik holat Buloqboshi tumaniga tegishli: u integral indeks bo‘yicha yuqori klasterga kirsada, bu pozitsiya faqat katta investitsiya hajmi hisobiga ta’minlangan, chunki tumanning transmissiya samaradorligi past [12].

3-jadval

Andijon viloyati tumanlarining investitsion-raqobatbardoshlik integral indeksi va reytingi, 2025-yil

Reyting	Tuman	Integral indeks	Klaster
1	Andijon shahri	0,588	Yuqori
2	Asaka	0,484	Yuqori
3	Andijon tumani	0,342	Yuqori
4	Baliqchi	0,291	Yuqori
5	Shahrixon	0,274	Yuqori
6	Buloqboshi	0,271	Yuqori
7	Xo‘jaobod	0,243	O‘rta
8	Jalaquduq	0,195	O‘rta
9	Qo‘rg‘ontepa	0,177	O‘rta
10	Oltinko‘l	0,144	O‘rta
11	Marhamat	0,136	O‘rta
12	Izboskan	0,132	Past
13	Xonobod shahri	0,079	Past
14	Ulug‘nor	0,061	Past
15	Bo‘ston	0,036	Past
16	Paxtaobod	0,035	Past

Manba. Muallif tomonidan hisoblangan.

Amaldagi baholash tartibi asosan moliyaviy ko‘rsatkichlarga, ya’ni sof joriy qiymat, rentabellik indeksi va qoplanish davriga tayanadi. Andijon viloyati kichik biznes subyektlari bo‘yicha o‘tkazilgan hisob-kitoblar sof joriy qiymat 48818 mlrd. so‘mni, rentabellik indeksi 2,461 ni, investitsiya rentabelligi esa 135,3 foizni tashkil etishini ko‘rsatdi. Bu ko‘rsatkichlar investitsiyalarning moliyaviy jihatdan samarali ekanligini tasdiqlaydi, biroq ular investitsiyaning hududiy ta’sirini, ish o‘rinlari yaratish salohiyatini va eksport imkoniyatini ochib bermaydi. Bundan tashqari, baholash odatda bir marta, loyiha boshlangunga qadar o‘tkaziladi va hududiy xususiyatlar hisobga olinmaydi [13]. Aniqlangan kamchiliklar va ularni bartaraf etish yo‘llari 4-jadvalda umumlashtirilgan.

Aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish uchun uch bosqichli baholash tizimi taklif etiladi. Birinchi bosqichda, loyiha boshlangunga qadar, investitsiyaning kutilayotgan natijalari moliyaviy ko‘rsatkichlar bilan bir qatorda yaratiladigan ish o‘rinlari soni, kutilayotgan eksport hajmi hamda loyiha joylashadigan tumanning integral indeksi orqali baholanadi. Ikkinchi bosqichda loyiha amalga oshirilayotgan davrda har chorakda monitoring o‘tkazilib, mablag‘ning ishlab chiqarish quvvatiga aylanish darajasi kuzatiladi. Uchinchi bosqichda loyiha ishga tushgandan keyin uning haqiqiy natijalari rejalashtirilgan ko‘rsatkichlar bilan qiyoslanadi va transmissiya koeffitsiyentlari hisoblanadi.

4-jadval

Kichik biznes subyektlariga jalb etilgan investitsiyalarni baholash mexanizmidagi kamchiliklar va ularni bartaraf etish yo‘llari

Amaldagi holat	Kamchilik	Takomillashtirish yo‘li
Faqat moliyaviy mezonlar qo‘llaniladi	Ijtimoiy va hududiy natija hisobga olinmaydi	Ko‘p mezoni baholash tizimini joriy etish
Baholash bir marta o‘tkaziladi	Loyiha davomidagi og‘ishlar aniqlanmaydi	Uch bosqichli uzluksiz baholash
Hududiy tafovut inobatga olinmaydi	Bir xil loyiha turli natija beradi	Hududiy integral indeksni qo‘llash
Natija bo‘yicha javobgarlik yo‘q	Samarasiz loyihalar takrorlanadi	Baholash natijasini moliyalash bilan bog‘lash
Monitoring ma’lumotlari to‘planmaydi	Tahlil uchun baza shakllanmaydi	Yagona axborot tizimini yaratish

Manba. Muallif ishlanmasi.

Har bir bosqich uchun aniq mezonlar va chegaraviy qiymatlar 5-jadvalda keltirilgan [14].

5-jadval

Kichik biznes subyektlariga jalb etilgan investitsiyalarni uch bosqichli baholash tizimining mezonlari

Bosqich	Baholash mezoni	Chegaraviy qiymat
Loyiha oldi	Sof joriy qiymat	Musbat qiymat
Loyiha oldi	Rentabellik indeksi	Birdan katta
Loyiha oldi	Qoplanish davri	Besh yildan kam
Joriy monitoring	Mablag‘ o‘zlashtirilishi	Rejaning 80 foizidan kam emas
Joriy monitoring	Quvvat ishga tushishi	Belgilangan muddatda
Joriy monitoring	Mahsulotga aylanish koeffitsiyenti (k1)	Birdan kam emas
Yakuniy baholash	Eksportga aylanish samaradorligi (k3)	Tuman o‘rtachasidan kam emas
Yakuniy baholash	Yaratilgan ish o‘rinlari	Rejadagi miqdorda

Manba. Muallif ishlanmasi.

Takomillashtirilgan baholash mexanizmining amaliy qiymatini ko‘rsatish uchun Andijon viloyati kichik biznesini rivojlantirishning 2026–2030-yillarga mo‘ljallangan investitsiya dasturi ishlab chiqildi. Dastur bazaviy nuqtasi sifatida 2025-yilgi 25417,7 mlrd. so‘m investitsiya va 637,2 mln. dollar eksport ko‘rsatkichlari qabul qilindi. Dastur bo‘yicha maqsadli ko‘rsatkichlar 6-jadvalda keltirilgan [15].

Dastur davomida investitsiya hajmi 2,1 barobar, eksport 2,3 barobar, mahalliylashtirish hajmi esa 1,7 barobar oshadi. Eksportning investitsiyadan tezroq o‘sishi transmissiya zanjirining samaradorligi yaxshilanishini, ya’ni har bir birlik investitsiya avvalgidan ko‘ra ko‘proq eksport yaratishini anglatadi. Loyihalar sonining 42 tadan 118 tagacha ko‘payishi investitsiya siyosatining yiriklashtirish emas, kengaytirish yo‘nalishida borishini aks ettiradi; loyihalar asosan yuqori integral indeksga ega tumanlarga, xususan Andijon shahri, Asaka, Shahrixon va Xo‘jaobodga yo‘naltiriladi [16].

6-jadval

Andijon viloyati kichik biznes subyektlariga jalb etilgan investitsiyalarni rivojlantirish dasturining maqsadli ko‘rsatkichlari, 2026–2030-yillar

Ko‘rsatkich	2026	2027	2028	2029	2030
Investitsiya, mlrd. so‘m	30120,0	35240,4	40878,8	47010,7	53592,1
Eksport, mln. dollar	777,4	932,9	1105,4	1293,4	1493,8
Yangi ish o‘rinlari, ta	1975	2151	2368	2575	2764
Loyihalar soni, ta	42	58	76	95	118
Mahalliylashtirish, mlrd. so‘m	1321,5	1519,7	1747,7	2009,8	2311,3

Manba. Muallif ishlanmasi, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoniga asoslangan holda.

Eksport hajmini oshirish vazifasi tarmoqlar kesimida ham aniqlashtirildi. Tarmoqlar bo‘yicha istiqbolli eksport tarkibi 7-jadvalda keltirilgan.

7-jadval

Andijon viloyati kichik biznes subyektlari eksportining tarmoqlar bo‘yicha istiqbolli tarkibi, mln. dollar

Tarmoq	2026	2027	2028	2029	2030
Sanoat mahsulotlari	528,6	648,4	784,8	937,7	1105,4
Meva-sabzavot mahsulotlari	155,5	184,7	216,7	250,9	286,8
Boshqa mahsulotlar	93,3	99,8	103,9	104,8	101,6
Jami eksport	777,4	932,9	1105,4	1293,4	1493,8

Manba. Muallif ishlanmasi.

Sanoat mahsulotlari eksporti 2026-yildagi 528,6 mln. dollardan 2030-yilda 1105,4 mln. dollarga, ya’ni 2,1 barobar oshadi, uning eksport tarkibidagi ulushi esa 68,0 foizdan 74,0 foizgacha kengayadi. Bu viloyat eksportining sifat jihatidan yaxshilanishini, ya’ni xom ashyo va qishloq xo‘jaligi mahsulotlaridan yuqori qo‘shilgan qiymatli sanoat tovarlariga o‘tishni ko‘rsatadi [15].

O‘tkazilgan tadqiqot kichik biznes subyektlariga jalb etilgan investitsiyalarning raqobatbardoshlik jarayonini uch bo‘g‘inli transmissiya zanjiri ko‘rinishida modellashtirish va uni Andijon viloyati tumanlari kesimida miqdoriy baholash imkonini berdi. Transmissiya koeffitsiyentlari tumanlar o‘rtasida qirq barobardan ortiq farqlanishini ko‘rsatdi, bu esa investitsiya hajmining o‘zi raqobatbardoshlik ni kafolatlamasligini, uning tarmoq va hududiy yo‘nalishi hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini isbotlaydi.

Ikkinchidan, uchta ko‘rsatkichni birlashtiruvchi investitsion-raqobatbardoshlik integral indeksi (IRRI) tumanlarni obyektiv mezonlar asosida uch klasterga, ya’ni yuqori, o‘rta va past guruhlarga ajratish imkonini berdi. Yuqori va past klaster o‘rtasidagi besh yarim barobarlik farq viloyat ichidagi investitsion-raqobatbardoshlik salohiyatining nihoyatda notekis taqsimlanganini ko‘rsatadi va hududiy yondashuvni qo‘llash zarurligini asoslaydi.

Uchinchidan, amaldagi baholash mexanizmidagi uch asosiy kamchilik, ya’ni faqat moliyaviy mezonlarga tayanish, baholashning bir martaligi va hududiy tafovutlarning e’tiborga olinmasligi aniqlanib, ularni bartaraf etuvchi uch bosqichli (loyiha oldi, joriy monitoring, yakuniy) baholash tizimi va aniq chegaraviy mezonlar ishlab chiqildi. Bunday tizim baholashni rasmiy tadbirdan haqiqiy boshqaruv vositasiga aylantiradi.

Taklif etilgan uslubiyatning muhim afzalligi uning boshqa hududlarga ham tatbiq etilishi mumkinligidadir, chunki transmissiya koeffitsiyentlari va integral indeksning hisoblash tartibi rasmiy statistik ma’lumotlarga tayanadi va qo‘shimcha maxsus tadqiqotni talab qilmaydi. Bu esa mazkur yondashuvni respublika miqyosida boshqa viloyatlar kesimida ham qo‘llash, natijada kichik biznesga investitsiya jalb etish siyosatini yagona uslubiy asosda yuritish imkonini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Alimov R.X., Almuradov A.A., Xomidov S.O. Ekonometrik modellashtirish. O‘quv qo‘llanma. -T.: IQTISODIYOT, 2019. -76 b.
2. Boltaboev M.R., Qosimova M.S., Ergashxodjaeva Sh.J., G‘oyipnazarov B.K., Samadov A.N., Xodjaev R.S. Kichik biznes va tadbirkorlik. -T.: ADIB NASHRIYOTI, 2011.
3. Dijkstra L., Annoni P., Kozovska K. A New Regional Competitiveness Index: Theory, Methods and Findings // Working Paper, No. 2, DG Regional and Urban Policy, European Commission. 2011.
4. Eshmatov D.A. Hududiy investitsiyalarni baholashning ekonometrik modeli // Marketing. 2026. № 5.
5. Keffala M.R. Financing SMEs in developed versus developing economies // Review of Development Economics. 2025. Vol. 29. P. 412-435.
6. Le H.T.T., Nguyen T.T., Tran H.T.T. SME financing role in developing business environment and economic growth // Environmental Science and Pollution Research. 2022. Vol. 29. P. 21132-21146.
7. Li X., Adam R. Promoting Sustainable Manufacturing Growth Through Foreign Direct Investment and Foreign Trade: Evidence from China’s 28 Sub-Industries // Sustainability. 2025. Vol. 17, No. 20. Article 9059.
8. Otajonov U.A. Ekonometrika asoslari. Elektron darslik. -T., 2022. -260 b.
9. Qosimov M.S. Investitsiya loyihalari tahlili. Darslik. -T.: Iqtisodiyot, 2019. — 168 b.
10. Rasulev D., Nurullayeva Sh., Ro‘zmetova N., Muminova M. Ekonometrika asoslari. O‘quv qo‘llanma. -T.: "Iqtisodiyot", 2019. -248 b.
11. Xodiyev B.Yu., Qosimova M.S., Samadov A.N. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik. -T.: TDIU, 2010.
12. Игошин Н.В. Инвестиции. Организация, управление, финансирование. -3-е изд. -М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2017. -448 с.
13. Магнус Я.Р., Катышев П.К., Пересецкий А.А. Эконометрика. Начальный курс. -9-е изд. -М.: Дело, 2021. -504 с.
14. Andijon viloyati statistika boshqarmasi rasmiy veb-sayti -URL: https://andstat.uz
15. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi rasmiy veb-sayti -URL: https://mineconomfin.uz
16. O‘zbekiston Respublikasi Milliy Statistika qo‘mitasi rasmiy veb-sayti — URL: https://siat.stat.uz